

TANULMÁNYOK

TÓTH SÁNDOR

A 2. UKRÁN FRONT JOBBSZÁRNYÁNAK FELSZABADÍTÓ HARCAI ÉSZAK-MAGYARORSZÁGON

(1944. november 7—december 31.)

1944. október 29-én a 2. Ukrán Front balszárnyán, a Duna—Tisza-közén elfoglalt hídfőből, Kecskemét—Budapest irányban mért csapással megkezdődött a budapesti hadművelet. Malinovszkij marsall, frontparancsnok — a főhadiszállás előző napi direktívájának megfelelően — a 46. hadsereggel indította meg a Budapest gyors elfoglalására irányuló támadást. A front ekkor még a Tisza mögött, Vitka—Újfehértó—Polgár—Tiszafüred szakaszon harcoló jobbszárnyával, széles arcvonalon szándékozott csapásokat mérni a német „Dél” hadseregcsoport hadműveleti felépítésére az ellenség védelmének részekre darabolása, manőverezési lehetőségeinek korlátozása és Magyarország északi területeinek felszabadítása céljából. Ennek megfelelően, november 1-én 20.30-kor kiadott 00695 sz. parancsában nagyarányú átcsoportosításokat rendelt el, és egyúttal a következő feladatokat állította jobbszárny seregtestei elé:¹

— a 40. hadsereg (50. hadtest, 2. és 6. román hadtest) november 2-án 8.00-ig a 27. hadseregből vegye állományába az 51. lövészhadtestet. November 3-án reggelre Tiszaeszlár—Polgár szakaszon váltsa fel a 27. és az 53. hadsereg csapatait. A jobbszárnyon és középen szilárdan védje a Tisza bal partját. A balszárnyon három hadosztállyal mérjen csapást Gesztely irányába;

— a 27. hadsereg (104., 35., 33. lövészhadtest) november 4-én reggelre váltsa fel az 53. hadsereg csapatait Polgár—Tiszafüred szakaszon. November 7-én keljen át a Tiszán és foglalja el az Emőd—Mezőkövesd terepszakaszt. A továbbiakban Miskolc felé fejlessze ki a támadást;

— az 53. hadsereg (57. és 49. hadtest) csoportosítsa át hadosztályait

¹ Archiv Mínyisztersztva Oboroni SZSZSZR (a továbbiakban: AMO SZSZSZR) fond (f) 240, opisz (op.) 2779. gyelo (d) 1196, liszt (li.) 7.

a Tiszafüred—Tiszabó terepszakasgra, november 7-én reggelre keljen át a Tiszán és vegye birtokába a Füzesabony—Jászapáti terepszakaszt. A továbbiakban a főcsapást a jobbszárnyon mérje.

A parancs vételének időpontjában az érintett hadseregek szoros harc-érintkezésben álltak a Tisza jobb partjára visszavonuló ellenséggel. Így módon az elrendelt átcsoportosításokat egylépcsős hadművelati felépítésben még az éjszakai mozgások és az álcázási rendszabályok szigorú betartása ellenére sem tudták kellően rejtve végrehajtani. Ezért a „Dél” hadseregcsoport törzse — idejében — megfelelő értesítéseket szerzett a 2. Ukrán Front jobbszárnyán foganatosított átcsoportosításokról, és lényegében helyes következtetésekre jutott a várható támadás lehetséges irányait és céljait illetően is.

1944. november 4-én estére a 40. hadsereg Csap—Polgár, a 27. hadsereg Polgár—Tiszafüred, az 53. hadsereg Tiszafüred—Tiszabó szakaszra csoportosult át a Tisza bal partján, és megkezdte előkészületeit a folyón végrehajtandó átkelésre. Ugyanezen a napon a 46. hadsereg támadása elakadt a Budapest keleti oldalán kiépített Attila-vonalban, melyet időközben megszálltak a „Dél” hadseregcsoport arcvonalának középső szakaszáról átdobott német páncélos és páncélgránátos hadosztályok. A helyzet alakulása láttán a vezérkar Malinovszkij marsallal egyetértésben javaslatot tett a főhadiszállásnak: ideiglenesen rendeljék védelembe a 46. hadsereget, a támadásba vonják be a Front jobbszárnyán és közepén működő seregtesteket, s azok széles arcvonalon csapásokat mérve, észak-északkeletről kerítsék be a magyar fővárost.² A főhadiszállás a javaslatot elfogadta s még aznap este, ennek megfelelően, direktívát küldött a 2. Ukrán Front parancsnokának. Malinovszkij marsall úgy döntött, hogy a főcsapást Hatvan irányába méri a 2. és 4. gárda-gépesített hadtesttel³ megerősített 7. gárdahadsereggel és Plijev altábornagy lovas-gépesített csoportjával. Egyidejűleg a 40., a 27. és az 53. hadsereg parancsnokainak elrendelte: november 7-én reggel menjenek át határozott támadásba a november 1-i 00695 sz. parancsban meghatározottak szerint.

Trofimenko vezérezredes 27. és Managarov altábornagy 53. hadserege november 6-án előrevetett osztagokkal megkezdte az átkelést a Tiszán, hídfőket vett birtokba a jobb parton, másnap pedig csatlakozó szárnyain csapást mért a IX. magyar hadtest védelmére. Ez a hadtest a Tiszakeszi—Tiszanána szakaszon a 27. könnyű hadosztállyal és a 9. határvadász dandárral egy két állásból álló, 6—7 km mély védőövet tartott megszállva a helyenként mocsaras, csatornákkal és patakokkal átszegdelt terepen. Tőle jobbra a 3. német hegyihadosztály, balra pedig a 25. magyar és a 76. német gyaloghadosztály helyezkedett el.

A 27. és 53. hadsereg csapatai november 7-én estére 80 km széles-

² Sz. M. *Styemenko*: Európa szívében II. Fáklya XVI. évf. 10. sz. Melléklet 3. o.

³ E két magasabbegység eddig a 46. hadsereg kötelékében harcolt.

ségben keltek át a Tiszán s a hídfőt 8—17 km-re mélyítették ki.⁴ A 27. hadsereg Mezőkövesd, az 53. hadsereg Füzesabony irányába fejlesztette ki támadását. A szovjet csapatok, a gyenge harcértékű magyar egységek ellenállását leküzdve, gyorsan nyomultak előre és másnap már elérték az Igrici—Mezőnagy Mihály—Szentistván—Egerlövő—Besenyőtelek—Kömlő—Tarnaszentmiklós terepszakaszt.⁵ Sikeresen partot váltott Tiszatardos és Tiszadada körzetében Zsmacszenko vezérezredes 40. hadseregének balszárnyán két hadosztály is.

A IX. hadtest védelmének áttörését Friessner vezérezredes, hadsergcsoporthadparancsnok úgy értékelte, hogy az „krízist” idézett elő a „Dél” hadsergcsoporthad arcvonalán.⁶ Veszélyben forgott a Budapest—Miskolc út- és vasútvonal, s a 25. és 76. gyaloghadosztályokat a IV. páncélos hadtest csapataival együtt északról bekerítés fenyegette. Ezért Friessner haladéktalanul intézkedett a november 5-én Pilis térségéből mért ellencsapás beszüntetésére és az Örkényig jutott 24. páncélos hadosztályt Heves körzetébe irányította.⁷ Nem sokkal ezután (november 11-én) az 1. páncélos hadosztály is parancsot kapott az átcsoportosításra ebbe a térségbe. A két hadosztálynak ellencsapást kellett végrehajtania Átány—Kömlő és Heves—Pély irányába, hogy a szovjet csapatokat visszavesse Tiszafüred—Tizasüly vonalára.⁸

November 9-én a támadó 24. páncélos hadosztály visszafoglalta ugyan Kömlőt, de tovább tért nyerni már nem tudott. A nap folyamán a szovjet csapatok még néhány kilométert nyomultak előre, és kudarcba fullasztották a német ellencsapást. November 10-én a 27. hadsereg arcvonala a Tiszapalkonya—Nemesbikk—Hejőbába—Hejőszalonta-dél—Emőd—Vatta—Tard—Mezőkövesd-dél terepszakaszon húzódott; ugyan-

⁴ Az átkelés előkészítését és hídfők foglalását a Tisza egy szakaszán részletesen tárgyalja *Ribín—Ogarjov* szaktanulmánya: A 49. lövész hadtest átkelése a Tiszán 1944 novemberében Egertől 50 km-re délkeletre. Lásd: Fejezetek hazánk felszabadításának történetéből. Budapest, 1960.

A november 7-i harcokban a 27. hadsereg felszabadította Aroktó, Tiszadorogma, Tiszababolna, Tiszavalk, Mezőcsát, Gelej, az 53. hadsereg pedig Poroszló, Sarud, Tiszánána és Kisköre helységeket.

AMO SZSZSZR f. 240. op. 2779. d. 1027. li. 210—213. A 2. Ukrán Front jobbszárnyán 1944. november 7-e után kibontakozott harcselekményeknek a hónap végéig terjedő szakaszával szovjet és német hadműveleti iratok alapján *Szabó Balázs* foglalkozik: A 2. Ukrán Front budapesti hadműveletének II. szakasza. Hadtörténelmi Közlemények (a továbbiakban HK.) 1970. I. sz. 65. o.

Borus József: Felszabadító hadműveletek Borsod-Abaúj-Zemplén megyében című tanulmánya (Történelmi Evkönyv I. Miskolc, 1965), döntően a nyugatnémet hadtörténelmi irodalom termékeit felhasználva rekonstruálta az események egy részét.

D. F. Loza Nógrád megye felszabadítását tárgyaló részletes tanulmánya (A szovjet csapatok felszabadító harcai Nógrád megyében [1944 december] HK. 1967. 4. sz. 587. o.) szovjet dokumentumok anyagára épül.

⁵ E napon a 27. hadsereg Igricit, Szentistvánt, Négyest, Borsodivánkát, Egerlövőt, az 53. hadsereg Kömlőt szabadította fel.

⁶ H. Friessner: Verratene Schlachten. Die Tragödie der deutschen Wehrmacht in Rumänien und Ungarn. Hamburg, Holsten Verlag, 1956. 172. o.

⁷ Az ellencsapást november 4-én rendelte el az OKH azzal a céllal, hogy a Cegléd—Szolnok szakaszon támadva foglalja vissza Kecskemétet. Friessner vezérezredes az erők elégtelensége miatt ezt nem tartotta lehetségesnek, ezért csupán korlátozott feladatokat állított az ellencsapásban részt vevő erők elé. Lásd erre Hadtörténelmi Levéltár (HL) Filmtár, 1252. tekeres. Kriegstagebuch der Heeresgruppe Süd (KTB/HGr.) 1944. november 4-i bejegyzések.

⁸ Uo. 4361., 5442., 5461. sz. mellékletek.

Az 1. páncélos hadosztály is Örkény körzetéből indult el Heves térségébe.

erre az időre az 53. hadsereg a Mezőszemere—Dormánd—Kömlő-kelet—Hevesvezekény—Tarnaszentmiklós—Pély—Kisköre vonalat érte el.⁹

Malinovszkij marsall a november 8-áig kialakult helyzetet értékelve, megerősítve látta 4-i elhatározásának helyességét, és úgy döntött, korábbi tervének megfelelően november 11-én folytatja a támadást az egész arcvonalon. A 7. gárdahadsereg, a Plijev-csoport, valamint a 2. és a 4. gárda-gépesített hadtest erőivel Szolnok—Jászberény—Hatvan irányba mérve a főcsapást, kijut az ellenség budapesti csoportosításának északi szárnyára s onnan délnek fordulva folytatja a támadást; egyidejűleg a 46. hadsereg Budapesttől délre átkel a Dunán és északnyugat felé támadva elvágja a budapesti csoportosítás visszavonulási útvonalait. Ez idő alatt a 27. és 53. hadsereg változatlanul Miskolc, Gyöngyös irányokban működik, hogy elszigetelje egymástól a 8. és 6. német hadsereget. Az 53. hadseregnek a Maklár—Boconád—Erk terepszakaszt kellett birtokba vennie. A 27. hadsereg számára a frontparancsnok csupán a támadási irányt (Miskolc) jelölte meg, de a siker kifejlésztésére alárendelte Gorskov tábornok lovas-gépesített csoportját, amely az 5. lovas- és a 7. gépesített hadtestből állt.¹⁰

A 2. Ukrán Front november 11-én reggel megindított támadása nem érte váratlanul a „Dél” hadseregcsoport parancsnokságát. Az arcvonal mentén végrehajtott nagyarányú átcsoportosításokat ugyanis, mint említettük, nem sikerült eléggé rejtteni az ellenség felderítése előtt; Friessner már november 5-i jelentésében felhívta Guderian, az OKH (Oberkommando des Heeres = Szárazföldi Haderőfőparancsnokság) vezérkari főnöke figyelmét, hogy a „Dél” hadseregcsoportnak: „Hamarosan a 6. harckocsihadsereg és a Plijev-csoport behatásával is számolnia kell”, 8-án pedig Fretter-Pico, a 6. német hadsereg parancsnoka tájékoztatta: „befejezés felé közelednek” a szovjet főerők támadásának előkészületei a cegléd—szolnoki arcvonalon.¹¹

A „Dél” hadseregcsoport törzse úgy vélte, a 2. Ukrán Front főcsapása a Cegléd—Szolnok terepszakaszcól várható Jászberény—Hatvan irányában, azzal a céllal, hogy északkeletről átkarolja a 6. német hadsereg budapesti csoportosítását. Az 53. és 27. hadsereg ekkor már kibontakozóban levő támadása valószínű céljának a miskolc—gyöngyösi útvonal elvágását, a Mátra—Bükk elérését tartották.¹² E mérlegelések alapján, már november 8-án a hadseregcsoport fő feladatát Friessner a következőkben határozta meg: „... összefüggő arcvonal megtartására törekedve megakadályozni az ellenség előretörését Budapest, Hatvan, Miskolc irányokban. Ez a gyalogság szívós, végsőkig kitartó védelmé-

9 AMO SZSZSZR f. 240, op. 2779, d. 1027, li. 222.

Felszabadított helységek: november 9-én Tiszatarján, Hejőpapi, Mezőkeresztes, Egerfármos, Mezőtárkány; november 10-én Oszlár, Hejőkürt, Nemesbikk, Hejőbába, Bükkábrány, Mezőnyárad, Tard, Mezőszemere, Dormánd.

10 Uo. d. 1196, li. 48—51. és Szabó Balázs: i. m. 68—69. o.

11 HL. Filmtár, 1252. tekercs. KTB/HGr. 4322, 4361, 5442, 5461. sz. mellékletek.

12 Uo. 15757 és 4361. sz. mellékletek.

nek, a páncélos kötelékek támadó jellegű tevékenységével összehangolva kell megoldani”.¹³ Elrendelte: Fretter-Pico tábornok Heves körzetében a legerősebb páncélos hadosztályokból egy olyan „beavatkozó” tartalékot hozzon létre, amely képes lesz a lehető legnagyobb veszteséget okozni a támadó szovjet csapatoknak. A harcvezetésre a következőképp intézkedett: „Amennyiben a hadművelet alatt felismernek egy ellenséges támadó súlypontot, a kevésbé veszélyeztetett arcvonalszakaszról kíméletlenül erőket kell átcsoportosítani, mégpedig időben, és menetből indított ellenlökésekkel visszavetni a támadót”.¹⁴

A rugalmas vezetés, az erőkkel történő széles körű manőverezés hangsúlyozását Friessner azért tartotta külön is szükségesnek, mert kevésnek ítélte meg erőit, s az Ardenneknben december 16-án megindítani tervezett támadás miatt, eddigi veszteségeinek nagyobb mérvű pótlásával nem számolhatott.

Budapest létfontosságú volt a „Dél” hadseregcsoporthoz számára, nem csupán politikai szempontból, de azért is, mert itt települtek harcokosi, repülőgép, gépkocsi és nehézfegyver nagyjavító műhelyei. Ezek zavartalan működése szinte egyedül segíthette a német csapatok katasztrófális helyzetét a harci technika pótlását illetően. Nem kevésbé volt fontos a miskolci irány tartása, a borsodi hadiüzemek birtoklása sem. 1944. szeptember közepétől az ezekben az üzemekben gyártott tűzérségi lövedékek és lőpor biztosította a „Dél” hadseregcsoporthoz ilyen irányú szükségletét. A miskolci körzet védelme tehát elengedhetetlenül szükségessé vált a további hadműveletek folytatásához.

A 2. Ukrán Front támadási előkészületeinek idejekorán történt felfedése és a Budapest—Hatvan—Miskolc terepszakasz megtartásához fűződött német érdekek oda vezettek, hogy a küzdelem rendkívül elkésredett jelleget öltött, a szovjet támadás üteme lassú maradt; az előnyomulás még a kitűzött célok elérése előtt leállni kényszerült.

Mindez azonban az első támadási nap végén még nem volt előre látható.

A csapásmérő csoportosítás áttörte az ellenség védelmét és sikeresen nyomult előre. A jobbszárnyon működő szovjet csapatok szintén folytatták a harcot. Az ellenség ellenállása a 24. és 1. páncélos hadosztály átcsoportosításával, valamint a 8. vadász- és 2. magyar páncélos hadosztály harcbalépésével velük szemben is megerősödött. A lövészerők szívósan védték állásaikat, megkapaszkodtak a védelemre berendezett helységekben, a páncéloskötelékek pedig oldaltámadásokkal igyekeztek feltartóztatni és megállítani a szovjet előnyomulást. A német parancsnokság az Emőd—Mezőkövesd—Füzesabony terepszakasz szívós tartásával megpróbálta lassítani a Miskolc, Eger, Gyöngyös irányú tá-

13 Uo. 4361. sz.

14 Uo.

madást, hogy kiküzdje erői zavartalan visszavételének lehetőségét a Bükk és a Mátra déli lejtői mentén kiépített Karola-állásba.

November 11-én a 27. hadsereg Emőd, Vatta és Mezőkövesd birtokba vételéért harcolt, az 53. hadsereg pedig a Dormánd—Kömlő—Pély szakaszon vívott nehéz küzdelmet. Az ellenlökések elhárítása közben a szovjet csapatok lassan haladtak előre. November 12-én a 27. hadsereg 35. lövészhadteste (a 93. gárda-lövész-, a 3. gárda-légideszant- és a 3. román hegyihadosztály) kiverte az ellenséget Mezőkövesdről, és ezzel átvágta a Budapest—Miskolc út- és vasútvonalat. Másnap a 104. lövészhadtest (a 202., a 206. lövész-, és a 4. gárda-légideszant hadosztály) birtokba vette Vattát, 15-én pedig véget ért a harc Emőd birtoklásáért is. A Gorskov lovas-gépesített csoport együttműködve a 104. lövészhadtest erőivel, szétverte a falut több nap óta védő ellenséges csoportosítást.¹⁵ Az 53. hadsereg sávjában is hasonlóan alakult a helyzet. A 49. lövészhadtest (a 6., a 243., a 375. lövészadosztály és a 110. gárda-lövészadosztály), leküzdve a 76. német és a 25. magyar gyaloghadosztály ellenállását, melyet az 1. páncélosadosztály ismételt ellenlökésekkel támogatott, november 12-én felszabadította Kömlőt, másnap Hevesvezekényt és Pélyt, 14-én pedig Hevesből is kiverte az ellenséget. Ezen a napon belépett az 53. hadsereg támadási sávjába a Plijev-csoport is, amely Boconád—Jászdózsa—Jászfákóhalma terepszakaszon küzdött a Tarna mögé kitérni akaró német—magyar egységekkel. Heves visszafoglalásáért ezek az erők november 15-én több rohamot indítottak, de kísérleteiket a 49. lövészhadtest és a Plijev-csoport sorra visszaverte. Ez idő alatt az 57. lövészhadtest (a 203., a 228. lövész-, és az 1. gárda-légideszanthadosztály) Füzesabony-dél körzetében a 24. páncélos és 8. vadászadosztály ellenlökő erőivel harcolt, s csak november 14-én tudott némi tért nyerni, amikor benyomult Dormándra és Erdőtelekre. Másnap, bár egy újabb támadás elől Dormándról kivonulni kényszerült, szívós helytállással megghiúsította a két német hadosztály Mezőkövesd felé irányuló csapását.¹⁶

A 2. Ukrán Front csapásmérő csoportosítása a november 11—15-e között folytatott harcokban mintegy 60 km-t nyomult előre, s elérte a Jászapáti—Jászberény—Szentmártonkáta terepszakaszt, a 27. és 53. hadsereg pedig november 7-től 15-ig 30—40 km tért nyert. Az eredmény alatta maradt a frontparancsnok várakozásának: csapatai a november 12-re kitűzött feladataikat még 15-re sem teljesítették. Igaz, jelentős veszteségeket okoztak az ellenségnek. Fretter-Pico november 13-án a többi között ezt jelentette: „A csapat valószínűtlen terhet vi-

15 AMO SZSZSZR f. 240, op. 2779, d. 1027, li. 225—228. o.

16 Uo. li. 225—242; HL. Filmtár 1252. tekeres. KTB/HGr. Napjelenések 1944. november 11—15. Lásd még R. Stoves: Die 1. Panzer-Division 1935—1945. Chronik einer der drei Stamm-Division der deutschen Panzerwaffe. Bad Nauheim, Podzun Verlag, 1961. 682—685. o. és Friessner: i. m. 176. o.

sel... túl van erőltetve és apatikus.”¹⁷ A német lövészászlóaljok létszáma 100—200 főre apadt, a 9. határvadász dandár állományának 60 százalékát elvesztette, s csupán roncsai maradtak a 25. gyalogos és a 27. könnyűhadosztálynak is. Friessner írja emlékirataiban: „A legerősebb páncélos hadosztályok nyolc, a többiek négy-öt páncélossal rendelkeztek.”¹⁸ E nagy veszteségek és az egyre erősödő szovjet nyomás a „Dél” hadseregcsoport törzsét arra készítette, hogy november 16-án elrendelje a csapatok visszavonását a Karola-állásba.¹⁹ Ez az intézkedés azonban elkésett. A védőállást a német csapatok csak súlyos és veszteségteljes harcok közepette tudták megszállni, sarkukban a támadó szovjet magasabbegységekkel, amelyekről képtelenek voltak időben elszakadni.

A 2. Ukrán Front törzse a támadás lassú ütemének okát kutatva, arra a következtetésre jutott, hogy az ellenség felfedte az előkészületeket és így módja volt idejében hatásos ellenintézkedéseket foganatosítani. Ugyanakkor a már-már krónikussá vált lőszerhiány miatt a védelem gyors áttörését a szovjet csapatok nem tudták megoldani. Ennek következtében az ellenség szervezett ellenállást fejthetett ki a mélységben. Ezek voltak a szovjet támadás tervezettnél lassúbb ütemének alapvető okai, s mögöttük — megítélésünk szerint — másodlagos helyre szorulnak a front törzse által feltárt némely hiányosságok a csapatok vezetésében, és harcának szervezésében. E hiányosságok közül különösen kiemelik a dokumentumok, hogy a gyorsanmozgó magasabbegységek parancsnokai nem minden esetben használták ki a lehetőséget az előnyomulás lendületének fokozására, más parancsnokok pedig elhanyagolták a szárnyak biztosítását.²⁰ Mindezek kétségtelenül hátrányosan befolyásolták a szovjet támadás ütemének alakulását, de hiba lenne szerepüket túlbecsülni. Teljes mértékben érthető és helyes, hogy a 2. Ukrán front törzse határozottan szóvá tette a vezetésben tapasztalt hibákat és megfelelő intézkedéseket hozott megszüntetésük érdekében. Az adott esetben azonban látni kell, hogy ezek alárendelt szerepet játszottak az események kimenetelében, s hatásukat legalábbis jelentősen csökkentették az ellenség által elkövetett hasonló hibák.

A magyarországi hadszíntéren november első felére kialakult helyzet megértette a szovjet főparancsnoksággal, hogy a 2. Ukrán Front meglévő erői nem elegendők Budapest elfoglalására, és Magyarország kiléptetésére a háborúból. Ezért november 14-én kelt direktívájával a

17 HL. Filmtár, 1252. tekerés. KTB/HGr. 1944. november 13-ai bejegyzések.

18 Friessner: i. m. 176. o.

19 Friessner arról ír emlékirataiban, hogy nem kapott idejében hozzájárulást a Karola-állás megszállására, ahol képes lett volna feltartóztatni a szovjet csapatokat. A késedelemért Hitlet okolja. Az igazság ezzel szemben az, hogy november 13-án Guderiannal beszélve még ő maga tartotta korainak az arcvonal visszavételét a Karola-állásba. (Friessner i. m. 175. o.) Lásd továbbá HL. Filmtár, 1252. tekerés. KTB/HGr. 1944. november 13-i bejegyzés Friessner és Guderian telefonbeszélgetéséről.

20 Lásd erre Szabó Balázs: i. m. HK. 1970. 1. sz.

front megerősítésére, illetve veszteségeinek pótlására 200 harcokocsit és 40 ezer főt bocsátott Malinovszkij marsall rendelkezésére.²¹

Malinovszkij marsall a kapott 200 harcokocsit Kravcsenko tábornok 6. gárda-harcokocsihadseregének feltöltésére használta fel, amelyet utasított: hajtson végre menetet Szolnok—Abony—Cegléd menetvonalon és november 18-án összpontosuljon Nagykáta—Tápióbecske—Tápiószele körzetben, ahol a harcokocsik átvétele után készüljön fel sikerkifejlesztő támadásra a 7. gárdahadsereg sávjában.²²

A frontparancsnok ugyanis nem látta szükségesnek megváltoztatni november 8-i elhatározását, csupán az erők és eszközök mennyiségének növelésével, a támadás meggyorsításával tervezte a korábbi célt — az ellenség budapesti csoportosításának északnyugatról történő átkarolását — elérni. Szándéka továbbra is arra irányult, hogy megfossa a német vezetést az összefüggő védelem kiépítésének lehetőségétől, birtokba véve a Zempléni hegység—Bükk—Mátra vonalát, majd a 5. gárda harcokocsihadsereget ütközetbe vetve nyugat—délnyugati irányú csapással végrehajtani az átkarolást.

Ennek érdekében november 19-re a következő célokat tűzte seregtestei elé: *Plije*v lovas-gépesített csoportja jusson ki a Szécsény—Balassagyarmat—Cserhátsurány, a 7. gárdahadsereg az Ecseg—Nógrádkövesd—Verőce, a 4. gárda-gépesített hadtest az Érsekvadkert—Rétság—Romhány, a 2. gárda-gépesített hadtest az Órszentmiklós—Száda, a 40. hadsereg a Vámosújfalú—Boldva, a 27. hadsereg Miskolc elfoglalása után a Szuhakálló—Nagyvisnyó—Bátor, az 53. hadsereg a Pétervására—Kisterenye—Pásztó, a 46. hadsereg pedig a Rákosszentmihály—Kispest—Csepel terepszakaszra.²³

November 16-án, a kapott utasítások értelmében, folytatták támadásukat a 2. Ukrán Front seregtestei. A rendkívül esős időjárás a járműveket és a tüzérséget a terepről az utakra kényszerítette, ennek megfelelően az ellenség is az utak megtartására összpontosította erőfeszítéseit, igyekezett szilárdan megkapaszkodni Miskolc—Füzesabony—Gyöngyös—Hatvan—Aszód—Gyömrő vonalában. A „Dél” hadseregcsoport törzse továbbra is abban látta csapatai legfőbb feladatát, hogy lezárják a Hatvan—Aszód terepszakaszt, a Mátra és a Bükk átjáróit, valamint a miskolci irányt az előnyomuló szovjet erők előtt; ilyen módon megvédjék a hatvan—miskolci vasútvonalon vagonokban tárolt, illetve raktárakban elhelyezett létfontosságú anyagi tartalékai-

²¹ AMO SZSZSZR f. 240, op. 2779, d. 1197, li. 5—6.

Ebben a direktívában a főparancsnokság arra is utasította Malinovszkij marsallt, hogy a 46. hadsereg 31. gárda-lövészhadtestét november 18-ával, Gorskov tábornok lovas-gépesített csoportját pedig 27-ével adja át a 3. Ukrán Frontnak. Ebben az időben ugyanis a 3. Ukrán Front csapatai Apatin és Batina körzetében folytatták az átkelést a Dunán a baranyai háromszögben s a főparancsnokság eldöntötte bekapcsolódásukat a magyarországi hadműveletekbe.

²² Uo. d. 180, li. 333.

²³ Uo. d. 1196, li. 79—80.

kat, a vezetés pedig időt nyerjen az elszenvedett nagymérvű veszteségek pótlására, a szükségessé vált átcsoportosítások végrehajtására, a védelmi állások jobb kiépítésére.

Ezek a célok magyarázzák az ellenség ellenállásának állandó fokozódását, az összecsapások növekvő heveségét a harctevékenység további szakaszában, mikor már bizonyos mérvű harcoksiutánpótlás beérkezett. A németek rendkívül aktív, mozgékony védelmet folytattak. Páncéloshadosztályaikat sorozatos ellencsapások végrehajtására alkalmazták, 10—20 harcocsival támogatott egy-két gyalogzászlóalj erővel egyik ellenlökést a másik után indították, a körvédőképessé kiépített lakott helységeket és közlekedési csomópontokat végsőkig tartották.

A támadó szovjet csapatok helyzete tehát semmivel sem könnyebbedett, előnyomulásuk ütemét nem tudták növelni a kedvezőtlen körülmények miatt.

November 16-án a 2. Ukrán Front főcsapásának irányában tevékenykedő Plijev-csoport magasabbegységei, az 53. hadsereg 49. lövészhadtestével szorosan együttműködve, súlyos harcokat vívtak Gyöngyös birtokba vételéért. A német 1. páncélos- és 76. gyaloghadosztály, valamint a magyar 2. páncélos- és 25. gyaloghadosztály részei Jászárak-szállás—Visznek arcvonalszakasról csapásokat mértek a támadó csoportosítás mindkét szárnyára, hogy előnyomulását megállítsák. A szovjet csapatok két napos véres küzdelemben verték vissza a sűrűn ismételt rohamokat, és törték meg az ellenség szívós ellenállását. November 17-én elfoglalták Karácsondot és Atkárt, a 23. harcocsi- és a 4. gárdalovashadtest ugyanakkor benyomult Gyöngyös déli részébe, maga előtt szorítva vissza az 1. német páncéloshadosztály hevesen védekező egységeit.²⁴ Másnap már a város utcáin folyt a harc, s estig a két szovjet hadtest véglegesen kiverte Gyöngyösről az ellenséget. Az 1. német páncéloshadosztály a 18. SS-páncélgránátos és a 20. magyar gyaloghadosztály maradványaival a várostól nyugatra szorult vissza és Ecséd—Gyöngyöspata vonalában igyekezett új védelmet szervezni, s eközben ellenlökéseket indított a szovjet csapatok ellen. November 20-án a 24. német páncéloshadosztály — nyugati irányú csapással — megkísérelte Gyöngyös visszafoglalását, de vállalkozása eredménytelen maradt.²⁵

Plijev tábornok Gyöngyös felszabadítása után — az eredeti elgondolásnak megfelelően — északnyugatnak, Szurdokpüspöki általános irányban tervezte kifejleszteni a támadást. Csapatai Gyöngyössolyos—Nagyréde—Ecséd szakaszon az ellenség erős ellenállásába ütköztek, és több napon át nehéz harcokat vívtak a védelem áttöréséért. November 25-ére, mikor a 7. gárdahadsereg csapatai fölszabadították Hatvant, az elkeseredetten védekező német—magyar egységeket sikerült visszazo-

²⁴ Uo. d. 1027, II. 257 és *Stoves*: i. m. 685—686. o.

²⁵ *Senger—Ettlerlin*: Die 21. Panzer-Division vormals 1. Kavallerie-Division 1935—1945. Neckargemünd, Vowinkel Verlag, 1962. 275. o.

rítaniuk Gyöngyöspata—Rózsaszentmárton-kelet—Lőrinci vonalára. Ezután a Plijev-csoport előkészületeket tett a Zagyván végrehajtandó átkelésre, de 27-én megkapta a frontparancsnok parancsát, melynek értelmében erőit új irányba kellett átcsoportosítania, átadva támadási sávját a főcsapás irányában tevékenykedő 7. gárdahadsereg csapatainak.²⁶

Nehéz harcokat vívtak a 2. Ukrán Front jobbszárny-seregtestei is. A 40. hadsereg november 20-án újította fel támadását a Csap—Polgár közötti arcvonalszakaszon, kihasználva a 4. Ukrán Front 18. hadseregének Kassa irányába mért csapását. Ez az erőteljes csapás az 1. magyar hadseregnek az Ung és Latorca közét lezáró V. hadtestét (4. német hegyi hadosztály, 1. magyar hegyidandár) november 27-ére hátra szorította a Gizella-állásba, amely a Ronyva mögött, a Sátoraljaújhelytől közvetlenül nyugatra fekvő magaslati vonalon húzódott.²⁷ A 2. Ukrán Front jobbszárnyával szemben az 1. magyar hadsereg parancsnokának közvetlenül alárendelt 16. magyar gyaloghadosztály, a XVII. német hadtest 24. magyar és 15. német gyaloghadosztálya (utóbbi alárendeltségében a 2. magyar tábori póthadosztály) védett a Csap—Tiszaszada közti szakaszon, az onnan Tiszakesziig terjedő védősávot pedig a XXIX. hadtest 3. német hegyihadosztálya szállta meg. Ezek az erők szívósan védték állásaikat a szovjet—román csapatokkal szemben. A Bodroglak megtisztításáért és a Hernád—Bodrog között kiépített ellenséges védelem áttöréséért napokon át folytak a heves harcok. Eközben a 40. hadsereg balszárny-magasabbegységeinek egy része a Sóstófalva—Berzék szakaszon fokozatosan felzárkózott a Hernádra, amelyet a 3. német hegyihadosztály nagy erőfeszítésekkel igyekezett tartani. A balszárny többi erői a folyótól keletre Legyesbénye—Bekecs—Mezőzombor—Tarcfalva—Tokaj vonalában rohamozták a német állásokat. A hadsereg támadási sávjának közepén elhelyezkedett román hadosztályok súlyos küzdelemben igyekeztek hídfőket birtokba venni a Tisza északi partján. Sikeresebben tevékenykedett a jobbszárnyon harcoló 159. megerősített körlet, amely a 4. Ukrán Front 17. lövészhadtestének Csap—Sátoraljaújhely irányú támadását kihasználva, lassan haladt előre a Révleányvárnál elfoglalt hídfőből. Zászlóaljai november 25-én elérték Kistárkány—Nagyvárkony vonalát. Másnap Csapot feladni kényszerültek a 16. magyar gyaloghadosztály egységei, s a 159. megerősített körlet előrenyomulhatott a Bodroglakban. Csapatai november 27-én estig megtisztították a térség jelentős részét, és a Latorca toroklaktól Bodrogszegig terjedő szakaszon elérték a Bodrog keleti part-

²⁶ AMO SZSZSZR. f. 240. op. 2779., d. 1027.

²⁷ A Gizella-állás eléréseig vívott védelmi harcokra adatok: J. Braun: Enzian und Edelweiss. Die 4. Gebirgs-Division 1940—1945. Bad Nauheim, Podzun Verlag 1955. 94—101. o.

ját.²⁸ Ezen a napon az 1. magyar hadsereg maradványai visszavonultak a Karola-állásba, a Bodrog mögé.

E harcokkal egyidőben a 27. hadsereg is tovább erőszakolta a támadást Miskolc és Eger felé. A hadsereg jobbszárny-hadtestei (a 33. és a 104.), együttműködve a Gorskov-csoporttal, a Sajószentpéter—Kistokaj—Mályi—Kisgyőr—Borsodgeszt szakaszon a Bükk felől, Miskolctól délre és délkeletre igyekeztek áttörni a védelmet. A gyenge harcértékű Gorskov-csoport lovas és gépesített magasabbegységei azonban nem tudtak kellő lendületet adni a támadásnak. A 3. német hegyihadosztály és az időközben átcsoportosult 4. hegyihadosztály beérkezett részei sorozatos ellenlökésekkel lefékezték az előnyomulást. A balszárnyon a 35. lövészhadtest erői rohamozták a 8. német vadászhadosztály szívósan védett állásait Tibolddaróc—Bogács—Szomolya—Novaj—Ostoros vonalában. November 17—18-án betörték Szirmabesenyőre és Diósgyőrbe. Ezzel az ott védő német csapatok helyzete olyan feszültté vált, hogy a „Dél” hadseregcsoporthoz parancsnoksága nyomban javasolta az OKH-nak: vonják vissza a hadseregcsoporthoz fenyegetett északkeleti szárnyát a Gizella-reteszállásba, vagy közvetlenül a Karola-állásba. Ugyanakkor intézkedett a miskolci csoportosítás megerősítésére, a 24. páncélosadosztály harckocsiegységeivel. Megerősítésként az 1. német páncéloshadseregtől is útban volt már a 239. rohamlöveg dandár.²⁹

Az intézkedések eredményeként az ellenség ellenállása Miskolc térségében méginkább megszilárdult. A helyzet ilyenén alakulása a front jobbszárnyán arra készítette Malinovszkij marsallt, hogy menet közben megváltoztassa két hadseregének csoportosítását és intézkedjék a veszteségek pótlására. Utasításának értelmében november 20-án a 4. román hadtest, 26-án pedig a 40. hadsereg 51. lövészhadteste a 27. hadsereg alárendeltségébe került.

November 25-én a frontparancsnok a következőkben határozta meg jobbszárny-seregtesteknek feladatait:

— a 40. hadsereg négy román hadosztállyal és az 50. lövészhadtesttel november 29-én reggel törje át az ellenség védelmét Majos—Heránádkak arcvonalszakaszon és a főcsapást Aszaló—Monaj-kelet irányba mérve, november 30-án estig jusson ki Csekeháza—Csobád—Hangács—Borsodszirák terepszakaszra;

— a 27. hadsereg az 51. lövészhadtesttel együtt, legalább öt lövészhadosztály erővel, november 29-én reggel törje át az ellenség védelmét az Onga—Miskolc arcvonalszakaszon. A főcsapást Boldva általános irányban mérje, Miskolc keletről történő átkarolása céljából, és novem-

²⁸ AMO SZSZSR. f. 240. op. 2779, d. 1027. li. 255—298. Lásd még *Darnóy Pál*: A Budapestért vívott harc. Hadtörténelmi részletek a magyar térségben lefolyt küzdelem döntő szakaszáról. 1944—45. *Hadak Útján* 194. szám. München, 1965. június. A 159. megerősített körlet harcaira: *Oszvobozsgyenyije Vengrii ot fasizma*. Moszkva, 1965. 145—146. o.

²⁹ *Hadak Útján* 194. sz.

ber 29-én estig vegye birtokba a várost. November 30-án estig érje el Kopaszföld—Alacska—Varbó terepszakaszt.³⁰

November második felében némileg továbbfejlesztették korábbi eredményeiket a front csapásmérő csoportosításához jobbról csatlakozva támadó 53. hadsereg csapatai is. Velük szemben a Tarna völgyében a német 8. vadász- és 24. páncélosadosztály, tőle nyugatra pedig a magyar 1. páncélos- és 25. gyaloghadosztály védett. November 17-én az 53. hadsereg jobbszárnyán harcoló 57. lövészhadtest megtörte a Füzesabonyt védő ellenséges csoportosítás napok óta tanúsított heves ellenállását és felszabadította a várost, majd a visszavonulókat üldözve, estig előretört Andornaktálya—Kerecsend—Kompolt vonalába. Másnap a 24. páncélosadosztály ellencsapással megkísérelte Füzesabony visszafoglalását, de ismételt rohamait sorra elhárították a szovjet csapatok, s eközben kiszorították Kápolna és Tófalu helységekből is. Az elért terepszakazon heves küzdelem bontakozott ki. A németek nagy erőfeszítésekkel igyekeztek lezárni a Tarna völgyét, hogy biztosítsák az arcvonal szervezett visszavételének lehetőségét a Karola-állásba. Az 57. lövészhadtest szívós harcban lassan nyomult előre. November 22-én kijutott a Sirok vasútállomás—Mátrafüred—Ótházhuta terepszakaszra, vagyis megközelítette a Karola-állást. Ez idő alatt a hadsereg balszárnyán harcoló 49. lövészhadtest szintén néhány kilométer tért nyert. Csapatai november 17-én Detkről és Karácsondról, 19-én Vécsről, Halmajugráról, másnap pedig Markazról, Abasárról és Visontáról verték ki a 2. páncélos- és a 25. gyaloghadosztály egységeit.³¹ Ezzel az 53. hadsereg magasabbegységei támadási sávjuk teljes szélességében elérték a Karola-állást, ahol az előre elkészített védelemre támaszkodó ellenség szívós ellenállásába ütköztek.

A 2. Ukrán Front november második felében elért sikerei tovább nehezítették a „Dél” hadseregcsoporthelyzetét. Arcvonala Gyöngyös-nél kettészakadt, s ez jelentősen megnehezítette az erőkkkel és eszközökkel történő további manőverezést, a hadseregcsoporthelyzetét északi szárnyáról. A szovjet csapatok több helyen beékelődtek a Karola-állásba, amelynek tartásához nagy reményeket fűzött a német hadvezetés. Időközben, a front balszárnyán, a 46. hadsereg átkelt a Csepel-szigetre s a hónap végéig Csepel kivételével megtisztította a szigetet az ellenségtől. Bekapcsolódott a magyarországi hadműveletekbe a 3. Ukrán Front is, amely Belgrád felszabadítása után átcsoportosult Zombor körzetébe, majd november 7-én Apatin és Batina körzetében átkelt a Dunán. A hídfőket november 23-án egyesítette, november 26-án felszabadította Mohácsot, 29-én pedig Pécsét. November végétől tehát az ellenségnek már két front erőivel szemben kellett tevékenykednie. A harcok során a „Dél” hadseregcsoporthelyzetében és sebesültekben

30 AMO SZSZSZR f. 240, op. 2779, d. 1196, li. 120—121.
31 Uo. d. 1027, li. 255—301.

nagy veszteségeket szenvedett, 22 ezer embere pedig fogságba esett. Mindez hátrányosan befolyásolta további lehetőségeit.

A harcselekmények alakulását elemezve Malinovszkij marsall arra a következtetésre jutott, hogy a támadás folytatása az eddigi csoportosításban már nem oldható meg. Az előerőben elszenvedett veszteségek pótlása, új csapásmérő csoportosítás létrehozása és megfelelő tartalékok képzése rövid hadműveleti szünetet követel. Ezért november 25-én engedélyt kért a főhadiszállástól a támadás ideiglenes leállítására. Miután az engedélyt megkapta, november 27-én kialakította elhatározását a támadás felújítására. A főcsapást december 5-én Hatvan—Kartal szakaszcson Balassagyarmat általános irányba tervezte mérni, a 7. gárda-, a 6. gárda-harcokoszahadsereg és a Plijev-csoport erőivel. Ez idő alatt a Csepel-szigeten időközben partraszállt 46. hadseregnek a Duna jobb partjára átkelve Ercsi—Zsámbék általános irányba kellett támadnia Budapest nyugatról történő átkarolása céljából. A 40. és a 27. hadsereg feladata volt, hogy szomszédos szárnyaikkal november 29-én reggel csapást mérjenek és elfoglalják Miskolc körzetét. Az 53. hadseregnek Szücsi—Lőrinci terepszakaszcson Szécsény felé kellett kifejleszteni a támadást.³²

A feladatok meghatározása után a front törzse kidolgozta az új támadó csoportosítás létrehozására szükséges intézkedéseket, pótolta a veszteségeket és anyagi tartalékokat hozott létre. **Egyidejűleg feltárta** a parancsnokok előtt az előző támadás során tapasztalt hiányosságokat, és azok megszüntetésére megfelelő rendszabályokat léptetett életbe.

November 29-én a 2. Ukrán Front jobbszárnyán működő csapatok, Malinovszkij marsall parancsának megfelelően, felújították támadásukat.

A 40. hadsereg balszárnyán harcoló 50. lövészhadtest (38., 42. gárda-lövész-, 240. lövészadosztály) ezen a napon kiverte az ellenséget Onga községből, majd a 2. és 6. román hadtest csapataival együtt Megyaszó—Alsódobsza—Aszaló—Szikszó vonaláig tört előre és harcot kezdett e helységek birtokba vételéért. November 30-án erőfeszítése sikerrel járt, azonban a következő napokban a német csapatok ellenállása Szerecs—Monok—Halmaj—Nyomár terepszakaszcson jelentősen megszilárdult. Harcokosziktól támogatott, zászlóalj erejű sorozatos ellenlökéseik elhárítása lekötötte a 40. hadsereg balszárnyát, megakasztotta a kibontakozó támadást.³³ A hadsereg jobbszárnyán a 159. megerősített körlet ez alatt kiszélesítette a Bodrogon elfoglalt hídfőjét, majd főerői átkelésének befejezése után, december 2-án, harcot kezdett Sátoraljaújhely birtokba vételéért. Zászlóaljai keletről, délkeletről és délnyugatról betörték a városba és utcai harcot vívtak a 16. gyaloghadosztály szívesen védekező egységeivel. Sátoraljaújhely ostromába bekapcsolódott

³² Uo. d. 1196, II. 133—135.

³³ Uo. d. 1027, II. 306—307, 311—312, 324—325, 328—329.

a 4. Ukrán Front 17. lövészhadtestének 2. gárda-légideszant hadosztálya is, amely északról hatolt be a városba. Ezután a két szovjet magasabbegység december 3-án heves küzdelemben befejezte Sátoraljaújhely felszabadítását.³⁴

Nehéz körülmények között újította fel támadását a 27. hadsereg is. Jobbszárnyával szemben a németek heves ellenállást tanúsítottak Miskolc körzetében. Eredményesebben harcolt a balszárnyon a 35. lövészhadtest, amely november 29-én Eger délkeleti peremén áttörte az ellenség védelmét, elfoglalta a vasútállomást, majd benyomult a város központjába. Az utcai harcba még aznap bekapcsolódott az 53. hadsereg 110. gárda-lövészadosztálya, amely délnyugatról támadott. Együttműködésük eredményeként Eger november 30-án felszabadult.³⁵ A Miskolcot ostromló csoportosítás, sorra elhárítva a német csapatok ellenőkéseit, lassan nyomult előre. December 3-án végül is sikerült megtörni a védő csoportosítás elkeseredett ellenállását. A 73. lövészadosztály benyomult a városba, és a nap folyamán teljesen megtisztította az ellenségtől, amely a következő napokban Miskolctól északra megkapaszkodva igyekezett lezárni a Bódva völgyét a szovjet csapatok előtt.³⁶

Nehéz harcokat vívott az 53. hadsereg is a frontparancsnok parancsában megszabott feladatok teljesítéséért. Vele szemben a 76. és 46. gyalogoshadosztály, a Botond-harccsoport és a 4. SS-Polizei páncélgránátos hadosztály szívósan védekezett a Bükk és a Mátra déli lejtőin előkészített állásokban.

December 5—6-án az 53. hadsereg jobbszárnyán harcoló 57. lövészhadtest több napos elkeseredett küzdelem árán Egerbaktánál és Siroknál megtörte a Tarna völgyét lezárva tartó német csoportosítás ellenállását, s birtokba vette a két községet. A nehéz erdős-hegyes terepen azonban a sikert kifejleszteni nem tudta, december 8-án estig csupán Bodony-észak területét érte el. A jobbszárnyon a 49. és 24. lövészhadtest Szücsinél és Rózsaszentmártonnál december 5-én beékelődött az ellenség védelmébe, másnap pedig, a Plijev-csoport ütközetbe lépését kihasználva, elfoglalta Lőrincit. Támadását sorozatos német ellenőkések lassították, így december 7-én csupán Gyöngyöspatát, Apcot, Zagyvaszántót és Palotást sikerült birtokba vennie. Másnap a Plijev-csoporttal együttműködő 24. lövészhadtest kijutott Herencsény—Cserhátsurány terepszakaszra, december 9-én pedig a 49. hadtest Szurdokpüspöki—Csécse—Buják vonalában küzdött az ott megkapaszkodott ellenséggel.³⁷

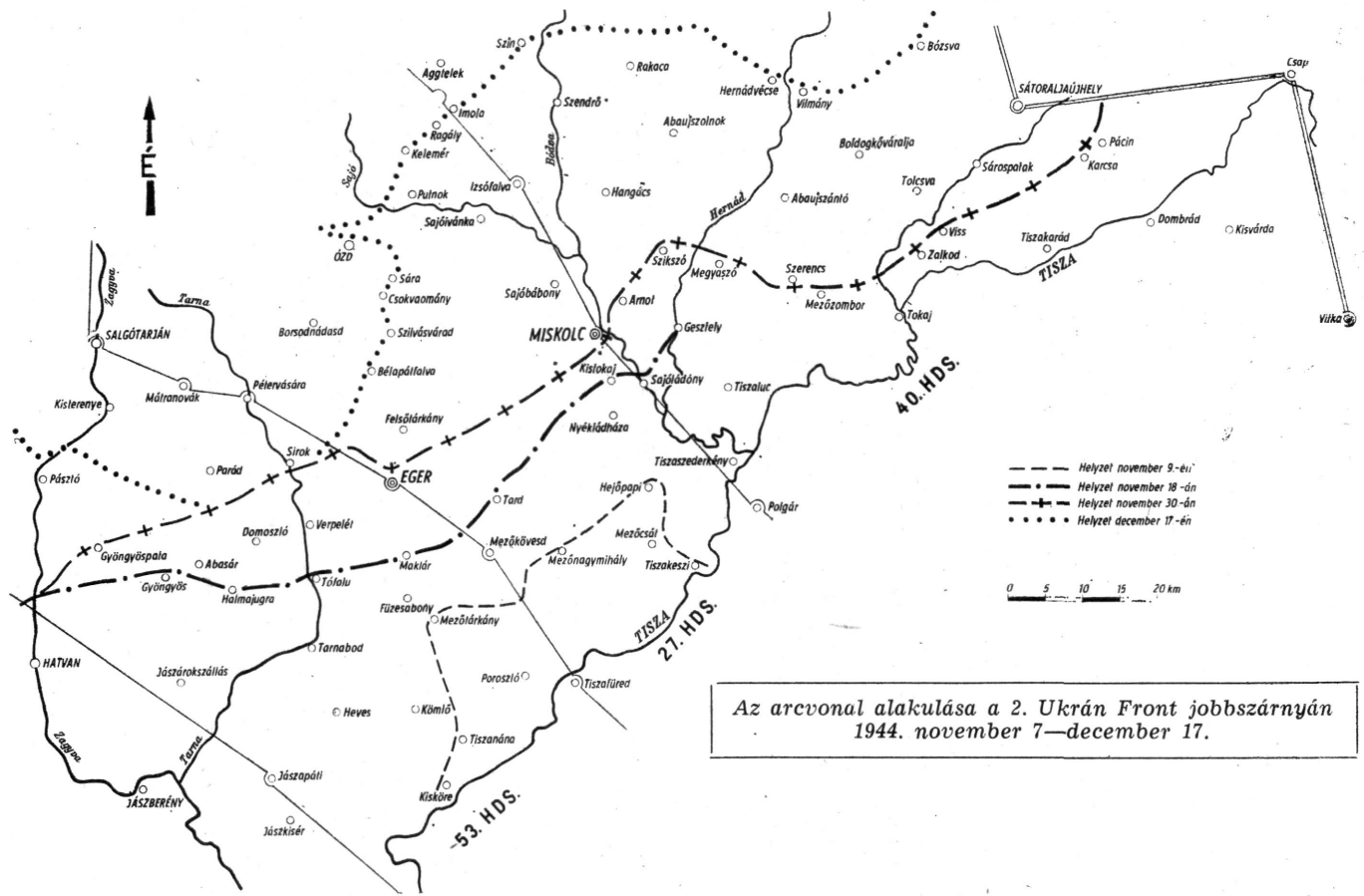
December 5-én a frontparancsnok parancsának megfelelően támadásba ment át a front csapásmérő csoportosítása is. Öt nap alatt e csapatok elérték Szécsény—Balassagyarmat—Vác vonalát, ezzel meg-

34 Oszvobozsgyenyije Vengrii ot fasizma. i. m. 146—150. o.

35 AMO SZSZSR. f. 240, op. 2779, d. 1027, li. 307, 311.

36 Uo. li. 325—326, 329, 334, 338.

37 Uo. d. 1780, li. 38—47 és d. 1027, li. 334, 338, 343, 348, 351.

Az arcvonal alakulása a 2. Ukrán Front jobbszárnyán
1944. november 7—december 17.

teremtették Budapest északról történő bekerítésének feltételeit. Ez idő alatt a Csepel-szigetről átkelt 46. hadsereg Érd—Velencei-tó között megközelítette a Margit-állást. E védelmi rendszernek a Velencei-tó és a Balaton között kiépített szakaszához december 9-re kiért a 3. Ukrán Front 4. gárdahadserege is. Ezzel megteremtődtek a feltételei a főváros délről történő bekerítésének is.

A jobbszárnyon vívott eddigi hadműveletek következtében a Bükk—Mátra vonalában egy déli irányú kiöblöződés keletkezett az arcvonalban. Innen az ellenség csapást mérhetett az Ipoly vonalát elért szovjet főerők jobbszárnyára. Ennek lehetősége december 9-én arra készítette Malinovszkij marsallt, hogy a Plijev-csoport főerőit Balassagyarmatnál keletnek fordítsa, Szécsény—Salgótarján—Losonc körzetének elfoglalása céljából. Egyidejűleg parancsot adott Managarov tábornoknak, az 53. hadsereg parancsnokának: kihasználva a Plijev-csoport csapását, folytassa határozottan a támadást és a lehető leggyorsabban jusson ki Kisterenye—Szécsény—Balassagyarmat terepszakaszra.³⁸ A frontparancsnok intézkedései összhangban voltak azokkal a feladatokkal, amelyeket még december 7-én állított jobbszárny-seregtestei elé. Ennek értelmében a 40. hadseregnek Szendrő, a 27. hadseregnek Sajószentpéter—Ragály általános irányban, december 9-én mért főcsapással, 11-én estig el kellett érnie Encs—Szendrő—Szuhony, illetve Felsőnyárad—Putnok—Sáta—Bátor terepszakaszát.³⁹

A feladatok arra utalnak, hogy Malinovszkij marsall az Ipoly mentén és a Hernád völgyében vezetett összehangolt támadással egy harapófogószerű átkarolást tervezett az erdős-hegyes terepen szívósan védekező ellenséges csoportosítás szétzúzása, s a mátrai arcvonalki-szögellés megszüntetése céljából. Ennek megvalósulása magában rejtette a támadás hadászati áttöréssé fejlesztésének lehetőségét, Kassa (Košice) térségében hátába kerülve a szlovákiai német főerőknek, együttműködve a 4. Ukrán Front csapataival.

Friessner emlékirataiban megjegyzi,⁴⁰ a Plijev-csoport keletnek fordításával Malinovszkij marsall elmulasztotta azt a lehetőséget, hogy gyorsan átkelve az Ipolyon és a Börzsöny átjáróin, kijusson a Kisalföldre, s a harcok számára kedvező terepen kifejlessze a támadást Pozsony felé. Ez kétségtelenül tetszetősen hangzó, de megalapozatlan vélemény. Bizonyos, hogy a 2. Ukrán Front összefogott, gyorsan mozgó erői december 9-e után kiterjeszthették volna támadásukat a Kisalföldre, ezt azonban a frontparancsnok nem kockáztathatta meg, mert a 4. Ukrán Front lemaradása miatt a hátbatámadás veszélyének tette volna ki csapatait. Az adott helyzetben az OKH rendelkezett olyan

38 Uo. d. 102, II. 42.

39 Uo. II. 33—34.

40 Friessner: i. m. 192. o. Hasonló véleményt hangoztat a legtöbb nyugatnémet feldolgozás is.

manőverezési lehetőséggel, hogy a keskeny ékben Pozsony alá ért szovjet csapatokat elvágja a főerőktől. Ez pedig hátrányosan hatott volna a főfeladat — Budapest körülzárása — teljesítésére.

Ebben az időben az 1. magyar hadsereg V. hadteste (a 16., a 24. gyalog- és a 2. póthadosztály) a Bodrog jobb partján védett, lezárva a Hernád völgyét. A XVII. német hadtest (a 3., a 4. német hegyihadosztály, és az 1. magyar hegyidandár) a Sajó és a Hernád között volt állásban. A 8. német hadsereg XXIX. hadteste (a 15., 27. gyalog-, és 8. vadászhadosztály) a Bükkben; a IV. páncélos hadtest (a 24. páncélos-, a 4. SS-Polizei páncélgránátos, a 18. SS páncélgránátos és a 76. gyaloghadosztály) a mátrai kiszögellésben helyezkedett el, Ipolyságig húzódó arcvonallal.

December 10-én a 40. hadsereg 50. lövészhadteste két román hadosztállyal mintegy 3 km-t küzdötte magát előre a Hernád völgyében. Elfoglalta Halmaj vasútállomást és Homrogd községet, s az esti órákban Halmaj, Kázmárk és Nyomár birtokba vételéért vívott súlyos harcokat. Valamivel eredményesebben haladt a 27. hadsereg Sajópálfalva — Szirmabesenyő — Sajókeresztúr — Diósgyőr — Felsőhámor — Bekény—Cserépfalu—Noszvaj—Felnémet arcvonalon indított támadása. A hadsereg jobbszárnyán az 51. lövészhadtest Sajósenye—Parasznya között áttörte a védelmet, 3—8 km-t nyomult előre és a nap végén Boldva, Sajókápolna, Radostyán, Parasznya vonalába vetette vissza az ellenséget. A balszárnyon harcoló 35. lövészhadtest elfoglalta Felsőtárkány és Felnémet községet. A nap folyamán az 53. hadsereg a balszárnyon ért el némi sikert. A 24. gárda-lövészhadtest 72. gárda-lövészhadosztálya kiverte az ellenséget Bujákból. A hadtest 81. gárda-lövészhadosztálya a Patvarc—Balassagyarmat szakaszon felváltotta a Plijev csoport 4. gárda-lovashadtestét, amely a frontparancsnok utasítására átcsoportosult Szécsény körzetébe. A hadsereg jobbszárnyán az 57. lövészhadtest az Egerbakta—Sirok—Domoszló—Markaz—Mátrafüred—Gyöngyössolymos szakaszon védett. Középen a 49. lövészhadtest Gyöngyösorosi—Gyöngyöspata—Szurdokpüspöki—Jobbágyi—Csécse vonalában harcolt.⁴¹ Plijev tábornok lovas-gépesített csoportja megkezdte az erős ellenállási csomóponttá kiépített Szécsény ostromát.

Másnap a 40. hadsereg 50. lövészhadteste szívós harcok árán elfoglalta Hegymeg, Hangács és Nyomár községet. A 27. hadsereg 51. lövészhadteste Boldva, Sajókápolna, Alacska, Kondó, Radostyán, Parasznya és Varbó feladására kényszerítette az ellenséget. A 8. német hadsereg ellenállása továbbra sem lanyhult, jól kihasználva az erdős-hegyes terep adottságait. Ilyen körülmények között a 40. hadsereg nehezen boldogult. December 12-én elfoglalta Kázmárk, Tomor, Lak, Ládbesenyő, Balajt, Damak, Ziliz és Borsodszirák községeket.⁴² A had-

41 AMO SZSZSZR. f. 240. op. 2779, d. 1027, li. 362, 363; d. 1780, li. 17—19.

42 Uo. d. 1027, li. 371.

sereg jobbszárnyának támadása e napon sem tudott kibontakozni, magasabbegységei állva maradtak a korábban elfoglalt terepszakaszon.

Valamivel eredményesebben tevékenykedett az 53. hadsereg, amely a nap folyamán a balszárnyon leküzdötte a 76. német gyaloghadosztály ellenállását, elfoglalta Bélalhalom, Bokor és Herencsény helységeket s az esti órákban Szurdokpüspöki teljes megtisztításaért, Csécse és Kutasó birtokba vételéért harcolt. A Plijev-csoport Szécsényt ostromolta. A megerősített ellenállási csomóponttá kiépített községben a 18. SS-páncélgránátos- és a 46. gyaloghadosztály kedvező körülmények között védekezett, és sorra visszaverte a lovas-gépesített csoport ismételt rohamait. Rimóc és Nagylóc falut azonban kénytelen volt kiüríteni, s hátrább vonni állásait ezen a szakaszon. A következő nap harccselekményei sem javítottak lényegesen a 2. Ukrán Front jobbszárnyának helyzetén. A 40. hadsereg 4—6 km-t nyomult előre és december 13-án este Detek, Selyeb, Szendrő és Szendrőlád birtokba vételéért küzdött. A 27. hadsereg Bánfalva és Tardona körzetéből kilenc ellenlökést vert vissza, majd egyes irányokban 5 km-t nyomult előre és elfoglalta Múcsont, Szuhakállót, Kazincbarcikát és Bánhorvátit. Hasonlóan szerény eredményt ért el az 53. hadsereg, amely a balszárnyon Szurdokpüspököt, Csécset, Kutasót és Nógrádsípeket vette birtokba.⁴³

December 14-én, súlyos harcok árán, a 2. Ukrán Front jobbszárnya végül is áttörte az ellenségnek a Hernád és a Sajó mentén kiépített védelmét, s estig egyes irányokban 10 km-re vetette vissza annak csapatait. A 40. hadsereg támadó arcvonala a nap végén a Takta—Golop—Ináncs—Forró—Baktakék—Meszes—Szendrő terepszakaszon húzódott.⁴⁴ A 40. hadsereg sikerei kihatottak a 27. hadsereg jobbszárnyának helyzetére is, valamelyest megkönnyítve annak tevékenységét. A hadsereg csapatai, szívós küzdelemben a 15. német gyaloghadosztály és a 3. hegyihadosztály egységeivel, arcvonalukat a Felsőnyárád—Sajógalgóc—Sajóvelezd—Dédestapolcsány—Mályinka—Répáshuta—Szarvaskő terepszakaszig tolták előre.⁴⁵

Malinovszkij marsall úgy ítélte meg a helyzetet, hogy a front csapásmérő csoportosítására váró feladat (Budapest északról történő bekerítése) sikere érdekében meg kell gyorsítani a jobbszárnyon harcoló seregtestek tevékenységét, és minél hamarabb fel kell számolni az arcvonalak szögellést a Mátrában, ami ez ideig az ellenség heves ellenállása miatt nem sikerült. E végett december 14-én Zsmacszenko vezérezredest, a 40., és Trofimenko vezérezredest, a 27. hadsereg parancsnokát arra utasította, hogy energikusan támadjanak tovább és december

⁴³ Uo. II. 375—378.

⁴⁴ December 14-én a 40. hadsereg felszabadította Bodrogkisfalud, Bodrogkeresztúr, Mád, Rátka, Ond, Szerencs, Monok, Felsődobsza, Alsódobsza, Hernádkécs, Nagykinizs, Kiskinizs, Szentistvánbaksa, Csobaj, Detek, Beret, Selyeb, Felsővadász, Galvács helységeket.

⁴⁵ A 27. hadsereg felszabadította Izsófalvát, Kurityánt, Sajókazát, Vadnát, Sajóivánkát, Nagybarcát, Bánhorvátot, Tardonát.

18-án estig érték el Szlovákia területén Genč—Salkovce, illetve Uzovská Panica—Rimaszombat (Rimavská Sobota) terepszakaszt. Ez azt jelentette, hogy a front jobbszárnyán harcoló erőknek a megadott határidőre be kellett fejezniük az ellenséges védelem felgöngyölítését az erdős-hegyes terepen, és áthelyezni támadó arcvonalukat Szlovákiába. Ugyanakkor az ellenség pásztói csoportosításának gyors szétzúzása és a mátrai arcvonal kiszögellés felszámolása érdekében Plijev tábornok az 53. hadsereggel való együttműködésre kapott parancsot. Plijev lovas-gépesített csoportjának, Szécsényt fedezve, csapást kellett mérnie Hollókő—Tar irányába és december 17-én estig az 53. hadsereg balszárnyával közösen el kellett foglalni Kisterenye—Nógrádmegyert körzetét. Ezzel összefüggésben az 53. hadsereg azt a feladatot kapta, hogy mérjen határozott csapást Pásztó—Kisterenye irányába, semmisítse meg az ellenálló ellenséget és december 17-én estig foglalja el a Nádújfalu—Kisterenye—Nógrádmegyert terepszakaszt.⁴⁶

December 15-én a frontparancsnok parancsának megfelelően újították fel támadásukat az érintett seregtestek. A front jobbszárnyán meggyorsult a támadás üteme. Ez mindenekelőtt a 27. hadsereg határozott tevékenységének volt az eredménye. Magasabbegységei főerőkkel a Sajó, részekkel pedig a Bódva völgyében folytatott előnyomulásukkal éket vertek a Wöhler hadművelleti csoport⁴⁷ védelmébe és tulajdonképpen elvágták az összeköttetést a 8. német hadsereg és az 1. magyar hadsereg V. hadteste között. Utóbbi a Bodrog mentén, a Gizella-reteszállásban védett. Ugyanakkor a 40. hadsereg jobbszárnyán a korábban Sátoraljaújhelyt elfoglalt csapatok benyomultak a Hernád völgyébe s a 4. Ukrán Front Kassa felé támadó 18. hadseregével együttműködve előidéztek az 1. magyar hadsereg teljes körülzárásának veszélyét. Ezt felismerve, december 15-én az 1. magyar hadsereg parancsnoksága elrendelte az arcvonal fokozatos visszavételét a Rózareteszállásba, amely a Hernád völgyében Garadna—Vilmány-dél—Regéc—Nagybózsza—Felsőmihály vonalában volt kijelölve és részben műszakilag is kiépítve.⁴⁸ December 15-én tehát már a korábbinál kedvezőbb körülmények között folytatta támadását a 40. hadsereg, s a nap folyamán egyes irányokban 10 km-t nyomult előre.⁴⁹ A Sajó és a Hernád között védő XVII. német hadtest 3. és 4. hegyihadosztálya és 1. magyar hegyidandára képtelen volt tovább feltartóztatni a 40. hadsereg balszárnyán támadó szovjet és román hadosztályokat. Egyes irányokban 8 kilométer tért nyertek a 27. hadsereg csapatai is.⁵⁰

46 AMO SZSZSZR f. 240, p. 2779. d. 1202, li. 68—70.

47 A Wöhler hadművelleti csoportba a 8. német és az 1. magyar hadsereg tartozott, Otto Wöhler gyalogsági tábornok parancsnoksága alatt.

48 Hadak Útján 230. sz. 1968. június.

49 AMO SZSZSZR. f. 240, op. 2779, d. 1027, li. 385—386.

E napon a 40. hadsereg felszabadította Szegilongot, Tállját, Golopot, Perét, Baktakéket, Abaujlakot, Meszest, Szendrőt, Alsótelekest, Szuhogyot, Rudabányát, Ormost.

50 Uo. A 27. hadsereg felszabadította Felsőnyáradót, Felsőkelecsényt, Dövényt, Jákfalvát, Sajógalgócot, Dubicsányt, Sajóvelezdet, Királdot, Sajómercset, Upponyt, Dédestapolcsányt, Mályinkát, Répáshutát.

A 40. hadsereg jobbszárny-hadteste december 16-án teljesítette korábban kapott feladatát. A visszavonuló 24. magyar gyaloghadosztályt követve átkelt a Ronyván és a Bodrogon.⁵¹ Az V. magyar hadtest csapatai közül a 24. gyaloghadosztály Garadna—Hejce között igyekezett lezárni a Hernád völgyét az előnyomuló szovjet erők előtt. A 2. pót-hadosztály a Felsődobza—Abaújszántó-dél vonalában húzódó retesz-állásba vonult vissza, de ott sem tarthatta magát, mert a 24. gyaloghadosztály visszavonása után szárnyai fedezetlenül maradtak s Abaújszántót kénytelen volt feladni. A 16. gyaloghadosztály Hidasnémeti—észak—Gönc—észak—Hejce-kelet vonala és a Ronyva közötti sávban megszállta a Róza-reteszállást, s egy ezrednyi erővel a Pálháza—Hollóháza közötti műút mentén foglalt védelmet.⁵² Eközben a 40. hadsereg balszárnya is folytatta a támadást, és kijutott a Csekeháza—Abaújdevecser — Fancsal — Fáj — Perecse — Keresztéte — Pamlény — Tornabarakony—Martonyi—Szalonna—Felsőtelekes—Zubogy terepszakasza. A 27. hadsereg jobbszárnya szintén eredményesen tevékenykedett, s a nap folyamán 8 km-t nyomult előre.⁵³ A hadsereg balszárnya előtt az ellenség Alsószuha—Kelemér—Putnok—Sajópüspöki—Csokvaomány—Szilvavár—Szarvaskő vonalába vonta vissza állásait, ott kísérelte meg újjászervezni a védelmet. Az 53. hadsereg arcvonalának középső szakaszán, a 49. lövészhadtesttel szemben, a 76. német gyaloghadosztály sorozatos ellenlökéseket indított több mint zászlóalj erejű gyalogsággal, 3—5 harcokocsival és rohamlöveggel Pásztó—Nádasd-pusztá körzetéből. Az ellenlökések elhárítása során a szovjet csapatok megtisztították a németektől Alsótold, Felsőtold, Hollókő és Felsőszuny falvakat. Plijev tábornok lovas-gépesített csoportja Sámsonháza, Nagybárkány és Kisbárkány feladására kényszerítette az ellenséget, részei pedig az 53. hadsereg 72. gárda-lövészhadosztályával együttműködve folytatták Szécsény ostromát.⁵⁴

December 17-én gyors ütemben folytatódott a front jobbszárnyán az előnyomulás. A jobbszárny-seregtestek a magyar—csehszlovák határ felé törtek előre, és több ponton át is lépték azt. A 40. hadsereg 68 helységet szabadított fel s 10 km-es előnyomulás után maga mögött hagyta Füzér—Pányok—Erdőhorváti—Imola vonalát. A 27. hadsereg, 3—6 km-es előnyomulás után, elfoglalta Ragályt, Zádorfalvát, Alsószuhát, Kelemért, Putnokot, Sajópüspököt, Urajt s az esti órákban Szuhafő, Bánréve, Rimavéka, Rimaszécs és Sajóvárkony birtokba vételéért harcolt. Innen tovább, a Csokvaomány—Lénárdaróc—Szilvavár—Bélapátfalva—Szarvaskő szakaszon a helyzet nem változott.

51 Eközben felszabadította Vilyvitányt, Füzérradványt, Felsőregmencet, Kovácsvágást, Vágáshutát, Széphalmot, Rudabányácskát, Károlyfalvát, Végardót, Sárospatakot, Bodrogolaszit, Vámosújfalut, Erdőbényét, Abaújszántót.

52 Hadak Útján 230. sz. 1968. június.

53 A 27. hadsereg előnyomulásának eredményeként felszabadult Sajónémeti, Sente, Borsodbóta, Sata, Nekézseny, Nagyvisnyó.

54 AMO SZSZSZR I. 240., op. 2779., d. 1027., li. 389—390.

Az 1. magyar hadsereg csapatai a 40. és a 27. hadsereg egyre erőteljesebb nyomása elől halogató harcban igyekeztek kitérni. Az V. magyar hadtest 16. gyaloghadosztálya Alsómislye—Hernádcsány vonalában kísérelte meg újjászervezni a védelmet. A 24. gyaloghadosztály a Hidasnémeti—Buzita terepszakaszt szállta meg. E két hadosztály visszavonulását a 2. póthadosztály fedezte, utána Buzita és Enyicke területen gyülekezett. Az V. hadtest ezzel utolsó erőfeszítéseket tett a Hernád és a Bódva völgyének lezárására magyar területen. A XVII. német hadtest arcvonala a nap folyamán több helyütt felszakadt a 27. hadsereggel vívott harcokban. Az 1. hegyidandár Hidvégárdó—Janok vonalában, a 4. német hegyihadosztály Bódvaszilas—Jósvafő—Aggtelek, a 3. német hegyihadosztály pedig attól délre, a Sajóig terjedő szakaszon próbált megkapaszkodni.⁵⁵

December 17-én, napokon át vívott véres és veszteségteljes harcok eredményeként siker koronázta az 53. hadsereg 49. lövészhadtestének erőfeszítéseit is. Megtört az ellenség pásztói csoportosításának (76. gyaloghadosztály, Botond-harccsoport) ellenállása. A hadtest csapatai elfoglalták Pásztót, Hasznost, Tart, Mátraszöllőst és Garábot.

December 18-án az ellenség már képtelen volt tovább tartani állásait a 2. Ukrán Front jobbszárnyának erős nyomásával szemben. A 40. hadsereg a nap folyamán összesen 43 helységet szabadított fel, s csapatai már csak Aggtelek térségében harcoltak magyar területen. A 27. hadsereg a jobbszárnyán szintén a határon túlra vetette vissza az ellenséget, csupán Tornaalja—Zádorfalva körzetében folytatott utóvédharcokat a 3. hegyihadosztály egy kisebb csoportosítása. A hadsereg balszárnya a korábban elfoglalt terepszakaszt tartotta megszállva.

December 19-én Malinovszkij marsall új feladatokat határozott meg a 2. Ukrán Front jobbszárnyán harcoló seregtestek számára. A 40. hadseregnek december 23-án estig Szlovákia területén el kellett érnie Smolník—Slaná—Gusztá—Zelené—Kalinovo vonalát. A 27. hadsereg azt a feladatot kapta, hogy főerőit a jobbszárnyon összpontosítva Losonc (Lučenec) irányába támadjon, és az 53. hadsereggel együtt semmisítse meg a Losonctól keletre fekvő erdőben levő ellenséges csoportosítást. December 23-án estig vegye birtokba Losoncot és jusson ki a Losonc—Nógrádszakál terepszakaszcra. Az 53. hadsereg főerőinek a balszárnyon történő összpontosítására kapott parancsot. December 21-ig el kellett érnie a Salgótarján—Nógrádludány—Želovce, 23-án estig pedig a Nagykürtös—Nemce—Želiezovce terepszakaszt.⁵⁶

Emellett azonban az 53. hadsereg már az előző nap utasítást kapott, hogy váltsa fel a Plijev-csoportot és vegye át annak arcvonalszakaszát. A frontparancsnok ugyanis a lovas-gépesített csoportot az 53. hadsereg és a 7. gárdahadsereg csatlakozásán tervezte alkalmazni. Ez a dön-

⁵⁵ Hadak Útján 230. sz. 1968. június.

⁵⁶ AMO SZSZSZR f. 240, op. 2779, d. 1027, li. 95—96.

tés része volt a Budapest északról történő bekerítésére irányuló elhárításnak, melynek valóra váltása a front csapásmérő csoportosítására várt. Ennek támadása december 20-án kezdődött Ipolyság körzetéből Nemce—Neszmély felé. Ugyanekkor indította meg támadását délről a Margit-állást elért 3. Ukrán Front is Esztergom, Neszmély irányába. A budapesti ellenséges csoportosítás bekerítése december 26-án befejeződött.

Ezzel egyidejűleg a 2. Ukrán Front jobbszárnyán is folytatódtak a harcselekmények. A 40. és 27. hadsereg támadása által Kassát és Rimaszombatot fenyegető veszély elhárítása érdekében az OKH úgy döntött, hogy a „Dél” hadseregcsoportot tehermentesíti a Sajó völgyének védelme alól, ezért az 1. magyar hadsereget december 17-én az „A” hadseregcsoport 1. páncéloshadserégének rendelte alá, amely a „Heinriczi” hadseregcsoporttá alakult át. Heinriczi vezérezredes fő feladata Rimaszombat és Kassa megtartása, a Gömör—Szepesi Ércheység vonalának védelme lett a 40. és 27. hadsereg támadásával szemben. A hadseregcsoportparancsnok azt tervezte, hogy az északi szárnyáról kivont 1. hegyi- és 208. gyaloghadosztállyal Putnok és Kassa között összefüggő arcvonallal lezárja a Sajó és a Rima völgyét, s szilárdan tartja a Róza-állást.⁵⁷ A sávhatárt az 1. magyar és az 1. német páncéloshadsereg között Štos—Hidvégardó vonalában jelölte ki, ezzel az 1. magyar hadsereget a XLIX. német hegyihadtest alárendeltségébe utalta. Ennek feladatai közé tartozott a Hernád völgyének lezárása Kassától délre. Az 1. magyar hadsereg december 18-án reggel a következő arcvonalat tartotta megszállva: az V. hadtest 16. gyaloghadosztálya Hernádcsánynál, a 2. póthadosztály Tornyosnémeti—Hidasnémeti—Perény—Kenyhec—Abaújszántó területén védett. A XVII. német hadtest 1. magyar hegyidandára Szádelő—Szepesi—Makranc vonalában, a 3. német hegyihadosztály Putnoknál, a 4. német hegyihadosztály pedig Szendrő és Szin térségében harcolt.⁵⁸

A következő napokban a 40. hadseregnek a 4. Ukrán Front 18. hadseregével együttműködő erői Csécs—Nagyida—Perény vonalát érték el, ahol az arcvonal átmenetileg megmerevedett. A 27. hadsereg jobbszárnyán a Sajó völgyében támadó csapatok december 18-án beékelődtek a 8. német és az 1. magyar hadsereg közé s főerőikkel Rimaszombat, részekkel pedig Ózd felé törtek előre. December 20-án elfoglalták Ózdot, másnap pedig Rimaszombatot, s tovább támadtak Fülek és Losonc felé.

A 8. német hadsereg balszárnyán, a XXIX. hadtest arcvonalán keletkezett rés lezárására, a 76. gyaloghadosztályt kivonták a mátrai arcvonalkiszögellésből és átcsoportosították a füleki irányba. A mátrai arcvonalkiszögellést a hadsereg törzse a 18. páncélgránátos hadosztály

57 Hadak Útján 1968. június

58 Hadak Útján 1968 július—augusztus

Ipolyság körzetébe való irányításával is kénytelen volt meggyengíteni, így a helyzet kedvezően alakult a támadás folytatására a 27. és az 53. hadsereg csatlakozó szárnyain. December 20-án a 27. hadsereg balszárny-magasabbegységei támadásba mentek át a korábban elfoglalt terepszakaszon, elfoglalták Csokvaományt, Szilvássváródot, Bélapátfalvát, Mónosbél és Szarvasköt. A velük szemben védő 15. német gyaloghadosztály Járdánháza—Borsodszentgyörgy, a 27. magyar gyaloghadosztály pedig Tarnalelesz—Borsodnádásd terepszakaszon kísérelte meg helyreállítani a védelmet. Az 53. hadsereg 57. lövészhadteste a 8. német vadászadosztállyal vívott nehéz harcban behatolt Sirok vasútállomás területére és birtokba vette Mátraházát. A 49. lövészhadtest Szuhahuta, Mátraverebély és Sámsonháza falvakból verte ki a 4. SS-Polizei páncélgránátos hadosztály egységeit. A 24. lövészhadtest azonban még mindig Szécsény—Nógrádmegyer szakaszon harcolt a körzetet hetek óta védő német csoportosítással.⁵⁹

December 21-én a szovjet csapatok tovább fokozták nyomásukat a mátrai arcvonalkiszögellésben harcoló német erőkre. A 27. hadsereg 35. lövészhadteste kiverte a 15. német gyaloghadosztályt Arló és Alsóhangony helységekből, a 27. magyar gyaloghadosztályt pedig Borsodnádásd, Szentdomokos, Tarnalelle, Bükkszenterzsébet feladására kényszerítette. Az 53. hadsereg 49. lövészhadteste a nap folyamán 6—10 km-t nyomult előre.⁶⁰ Vele szemben a 8. német vadászadosztály Pétervására—Nemti, a 4. SS-Polizei páncélgránátos hadosztály pedig Kisterenye—Lucfalva vonalában kísérelte meg az ellenállást. A 8. hadsereg a kialakult helyzetben azt tervezte, hogy támadó harceljárással megtartja állásait a XXIX. hadtest szakaszán, s előkészíti a 4. SS-Polizei páncélgránátos hadosztály maradványainak leváltását a 8. vadászadosztállyal. A 4. SS-Polizei páncélgránátos hadosztályt a hadsereg nyugati szárnyán szándékozott alkalmazni.⁶¹ A hadseregparancsnokság elgondolása azonban nem állt arányban a lehetőségekkel. Csapatáinak már nem volt erejük támadó harceljárásra, és védelemmel is csupán ideig-óráig késleltethették a szovjet előnyomulást.

December 22-én a német csapatok helyzete tovább rosszabbodott. A 8. vadászadosztály kénytelen volt feladni Pétervásárát, Ivádot és Nádújfalut, a 4. SS-Polizei páncélgránátos hadosztály pedig Márkházát, Lucfalvát, Vizslást és Kazárt ürítette ki az 53. hadsereg jobbszárnyának nyomására. A 27. hadsereg 35. lövészhadteste Bükkszenterzsébet—Zabar szakaszon megközelítette a Tarna bal partját.⁶² A heteken át oly szívósan tartott mátrai arcvonalkiszögellést erre az időre jelentősen

59 AMO SZSZSZR f. 240, op. 2779, d. 1027, li. 403—404 és Hadak Útján 1968 július—augusztus.

60 Eközben felszabadított 23 helységet köztük Bükkszéket, Szajlát, Recsket, Mátraderecskét, Parádot, Bodonyt, Mátraballát, Szuhát, Nemti, Dorogházát, Maconkát, Kisterenyét, és Nagybatonyt.

61 HL. Filmtár, 1263. tekercs. KTB/HGr. 7501. sz. melléklet.

62 AMO SZSZSZR f. 240., op. 2779., d. 1027., li. 405—406.

összeszűkítették a szovjet csapatok; támadásuk már közvetlenül Salgótarjánt fenyegette. December 24-én a 27. hadsereg 35. lövészhadtestének kötelékében harcoló 2. román hegyihadosztály kiverte a 15. német gyaloghadosztály egységeit Zabarból, a hadtest többi erői Szederkény-dél 1 km, Bárna-dél 2 km terepszakaszt érték el. Az 53. hadsereg 49. lövészhadteste elfoglalta Mátraszelét s ezzel kettévágta a 8. vadászadosztály védelmi vonalát. A 24. lövészhadtest 1. gárda-légideszant hadosztálya több napos ostrom után Nógrádmegyer feladására kényszerítette a 4. SS-Polizei páncélgránátos hadosztályt. Ennek veszteségei oly nagyok voltak, hogy a 8. hadsereg törzse azonnali hatállyal harcsoportonkénti alkalmazását javasolta a „Dél” hadseregcsoporthoz parancsnokságának.⁶³

December 25-én a szovjet csapatok támadása további tért nyert. A 27. hadsereg 35. lövészhadteste átvágta a Cered—Zagyvarónai műutat, elfoglalta Magyarzabart és Ceredet. Az 53. hadsereg 49. lövészhadteste Zagyvaróna-dél 2 km. Zagyvapálfalva déli és délnyugati szegélye terepszakaszt érte el. A 8. hadsereg törzse napijelentésében a helyzetet így jellemezte: „Az ellenség mély betörést ért el Salgótarján D és DK-en. Ellenséges csapatok előretörték a város keleti széléig. A 4. SS. Pol-pcgr. ho. és a 8. vad. ho. között, valamint a 8. vad. ho-on belül a csatlakozás jelenleg megszűnt.”⁶⁴ A 8. hadsereg parancsnoksága erőfeszítéseit ezen az arcvonalszakaszon arra igyekezett összpontosítani, hogy elreteszelve a szovjet betörést, valamint helyreállítsa a védelmet a 8. vadász- és a 15. gyaloghadosztálynál.

Szándékát azonban képtelen volt megvalósítani. December 26-án az 53. és a 27. hadsereg csatlakozó szárnyain a 49. és 35. hadtest egy-egy hadosztálya együttes csapással elfoglalta Salgótarjánt. Annak érdekében, hogy az ellenség a környező magaslatokon ne tudja védelmét újjászervezni, Managarov altábornagy, az 53. hadsereg parancsnoka elrendelte: a 49. lövészhadtest energikusan fejlessze tovább a támadást Bocsárlapulytő—Nógrádszakál általános irányba és a 24. lövészhadtesttel együttműködve december 28-án reggelre érje el Litke—Hámor terepszakaszt. A 24. gárda lövészhadtest, jobbszárnyán két lövészadosztállyal, december 27-én foglalja el Szécsényt, s a továbbiakban támadjon Nógrádludány—Zihlava irányába.⁶⁵

December 27-én a 35. lövészhadtest birtokba vette Egyházasbástot, Tajtít, délről 2 km-re megközelítette Somoskőújfalut, s Vecseklőért harcolt. A 49. hadtest 110. gárda-lövészadosztálya Ságújfalut ostromolta, a 24. gárda-lövészhadtest 1. gárda-légideszant hadosztálya pedig Magyargécről verte ki az ellenséget. A 4. SS-Polizei páncélgránátos

63 A 8. hadsereg törzse ugyanekkor javasolta a 18. SS páncélgránátos és a 46. gyaloghadosztály harcsoportonként való alkalmazását is.

A december 22-i eseményekre lásd AMO SZSZSZR f. 240, op. 2779, d. 1027, li. 422; d. 1780, li. 44. és HL. Filmtár, 1263. tekercs. KTB/HGr. 7553. sz. melléklet és a december 22-i bejegyzések.

64 HL. Filmtár, 1263. tekercs. KTB/HGr. 7559. sz. melléklet.

65 AMO SZSZSZR. f. 240, op. 2779, d. 1780, li. 50.

hadosztály és a 8. vadászadosztály Szécsény tartása mellett Karancs-ság—Karancsalja—Somoskőújfalu vonalában próbálta helyreállítani a védelmet. December 28-án azonban a 24. gárda-lövészhadtest csapatai elfoglalták Szécsényt, a 49. gárda-lövészhadtest Ságújfalu és Etes, a 35. gárda-lövészhadtest Somoskő és Somoskőújfalu, s a 49. gárda-lövészhadtesttel együttműködve pedig Karancsalja feladására kényszerítette a német csapatokat. A következő napokban a harcok hevesége fokozódott. A 15. gyaloghadosztály, a 8. vadászadosztály és a 4. SS-Polizei páncélgránátos hadosztály kétségbeesett erőfeszítésekkel próbálta lezárni a füleki irányt, de erőfeszítései nem jártak eredménnyel. December 31-én estig a szovjet csapatok megtisztították az Ipoly bal partját az ellenségtől, s több ponton átkelve a folyón, már Szlovákia területén harcoltak tovább.⁶⁶ Év végéig tehát a mátrai arcvonalkiszögellés felszámolása és hazánk észak—északkeleti részének felszabadítása győzelemmel befejeződött.

A 2. Ukrán Front jobbszárny-seregtestei a második szakaszban kapcsolódtak be a budapesti hadműveletbe és a főváros teljes körülzárásáig eltelt időre fejezték be harcaikat hazánk területén. Feladataikat 54 nap alatt hajtották végre, tevékenységük legnagyobb kiterjedése szélességben elérte a 250, mélységben pedig a 100 km-t. Harcaikat nehéz, erdős—hegyes, folyókkal átszeggelt terepen vívták, kedvezőtlen időjárású viszonyok között. Az ellenség a terep adottságait jól kihasználva, előkészített állásokban védekezett, s a nagyobb lakott helyeket is bekapcsolta a védelmi rendszerbe. E körülmények magyarázzák a támadás lassú ütemét és a harccselekmények elhúzódását. E nehézségeken a szovjet katonák magas fokú felkészültsége, önfeláldozó hősiessége és szilárd helytállása lett úrrá. A 40., 27. és 53. hadsereg mindvégig önálló irányokban tevékenykedett, de feladataik teljes összhangban voltak a front csapásmérő csoportosításának működésével és elősegítették annak sikerét. A jobbszárny-seregtestek — miközben fedezték a csapásmérő csoportosítást, amely Budapest körülzárásáért harcolt — jelentős erőt kötöttek le és tartottak távol a főiránytól; szétzúzták az ellenség védelmi rendszerét a Zempléni hegység, a Bükk és a Mátra vonalában; jelentős veszteséget okoztak a Wöhler hadműveleti csoportnak; megszakították az összeköttetést a szlovákiai „Heinriczi” és a magyarországi „Dél” hadseregcsoporthoz, nemkülönben a „Dél” hadseregcsoporthoz 8. és 6. hadserege között; megkönnyítették a 4. Ukrán Frontnak, hogy felújítsa az október végén Csapnál elakadt támadását. Mindezek együttesen határozzák meg a 2. Ukrán Front jobbszárnyár vívott harcok szerepét és jelentőségét a budapesti hadművelet egészében.

⁶⁶ Uo. d. 1027., II. 430.

ШАНДОР ТОТ
ОСВОБОДИТЕЛЬНЫЕ БОИ ПРАВОГО ФЛАНГА
2 УКРАИНСКОГО ФРОНТА

(7 ноября — 31 декабря 1944 года)

Резюме

40, 27 и 53 армии правого фланга 2 Украинского Фронта вели боевые действия на севере — северо-востоке Венгрии в период окружения у Будапешта сил немцев армейской группы «ЮГ».

В результате боевых действий этих армий:

— были освобождены Боршодский промышленный район и Шалготарьянский угольный бассейн;

— была прервана связь между армейской группой «А» в Словакии и дислоцировавшейся в Венгрии армейской группой «ЮГ», и что не менее важно — между 8 и 6 армиями армейской группы «ЮГ»;

— были разгромлены несколько дивизий 1 венгерской и 8 немецкой армий.

40, 27 и 53 армии вели боевые действия в трудной, горнолесистой местности, в неблагоприятных погодных условиях. После форсирования р. Тиссы, начатого 7 ноября 1944 года на рубеже между Чопом и Тиссафюредом армии стали вести самостоятельные боевые действия в отдельных направлениях: Гестей-Монай — Рожньо (Рожнява), Мишкольц — Римасомбат (Римавска-Совота), и наносили удары в направлении Фюзешабонь — Эгер — Шалготарьян. С тяжелыми боями они преодолели горный массив Земплень, оборонительную систему, оборудованную вдоль южных склонов горных массивов Матры и Бюкка, оборонительную позицию «Карола», а также несколько отсечных позиций, и отразили несколько ударов танковых дивизий 8 немецкой армии.

30 ноября был освобожден город Эгер, 3 декабря — Мишкольц и Шаторальяуйхей, а 26 декабря — Шалготарьян.

Своими боевыми действиями армии правого фланга 2 Украинского Фронта прикрывали основные силы, боровшиеся за окружение Будапешта, и воспрепятствовали тому, чтобы командование армейской группы «ЮГ» перегруппировало силы для защиты венгерской столицы.

SÁNDOR TÓTH

**DIE BEFREIUNGSKÄMPFE DES RECHTEN FLÜGELS
DER 2. UKRAINISCHEN FRONT**

(7. November—31. Dezember 1944.)

Resümee

Die Armeen des rechten Flügels der 2. Ukrainischen Front (die 40., 27. und 53. Armeen) kämpften zur Zeit der Einkesselung der um Budapest befindlichen Kräfte der deutschen Heeresgruppe „Süd“ im nord-nordöstlichen Gebiet Ungarns.

Die wichtigsten Ergebnisse ihrer Kampfhandlungen waren:

— die Befreiung des Borsoder Industriegebietes und des Kohlenbeckens von Salgótarján;

— die Unterbrechung der Verbindung zwischen der in der Slowakei operierenden Heeresgruppe „A“ und der in Ungarn operierenden Heeresgruppe „Süd“, sowie zwischen der 8. und 6. Armee der letzteren Heeresgruppe;

— die Zerschlagung mehrerer Divisionen der 1. ungarischen und der 8. deutschen Armee.

Die 40., 27. und 53. Armeen kämpften auf schwierigem, bewaldetem, gebirgigem

Terrain unter ungünstigen Witterungsverhältnissen. Nachdem sie ab 7. November 1944 die Theiss zwischen Csap und Tiszafüred übersetzt hatten, setzte jede Armee ihren Vormarsch selbständig fort und sie führten ihre Schläge in Richtung Gesztely—Monaj—Rozsnyó (Rožňava), Miskolc—Rimaszombat (Rimavská Sobota), bzw. Füzesabony—Eger—Salgótarján. In schweren Kämpfen bezwangen sie das an den Südhängen des Zempliner Gebirges, der Bükk und der Mátra ausgebaute Verteidigungssystem, die „Karola-stellung“, sowie mehrere Riegelstellungen und wehrten mehrere Angriffe der Panzerdivisionen der 8. deutschen Armee ab.

Am 30. November befreiten sie Eger, am 3. Dezember Miskolc und Sátoralja-újhely und am 26. Dezember Salgótarján.

Mit ihren Kämpfen haben sie die Budapest einkreisenden Hauptkräfte verlässlich gedeckt und verhindert, dass das Kommando der Heeresgruppe „Süd“ Kräfte zur Verteidigung der ungarischen Hauptstadt umgruppiere.